Yeni Dünya Düzeni, Temsil Krizi Ve Uydu-Yerellik

New World Order, The Crisis Of Representation And Satellite-Locality

Ertan Eğribel-Ufuk Özcan

Özet: Ülkemizin yeni dünya düzeni içindeki yeri, rolü belirsizleştikçe temsil krizi de her yönden derinleşmektedir. Türk kimliği toplumlar arası ilişkilerde üstlenilen rol ile ilgili siyasi bir temsildir. Osmanlı sonrasında kurulan Yeni Türkiye için de bu değişmemiştir. Toplumun birlik ve dayanışmasının sağlanması, devlet ideolojisinin oluşturulması görevini devlet üstlenmiştir. Günümüzde ise Türkiye'de devlet ve toplum düzeyinde temsil krizinin süreklilik göstermesi, toplumlar arası ilişkilerde dayanaksız kalmanın bir ifadesidir. Yeni Türkiye, Yeni Osmanlılık denilirken, Türkiye'nin kendi denetiminde oluşturduğu bir siyaset ve dünya görüşü yoktur.
Anahtar Kelimeler: Yeni Dünya Düzeni, Temsil Krizi, Küreselleşme, Türk Kimliği

Abstract: *As the place and role of Turkey in the new world order changes, the crisis of representation has deepened. Turkish identity is a political representation related to the role played in the international relations. This fact applies to New Turkey as well as Ottoman Empire. It is the state that has claimed responsibility for maintaining the union and solidarity of society and forming the state ideology. On the other hand, today the continuity of the crisis of representation in state and society is the outcome of the vulnerability of Turkey's position in international relations. Despite the "New Turkey" and "Neo-Ottomanism" discourses, Turkey has no world policy of its own.*
Keywords: *New World Order, Crisis of Representation, Globalization, Turkish İdentity*

Günümüzde bütün dünya 1960'larda ortaya çıkan yeni arayışların ve uygulamaların ters yüz edildiği ve inkara uğratıldığı muhafazakar, sığ, yeni bir dönemin içinden geçiyor. II. Dünya Savaşının yıkım ve karamsarlığından çıkışı temsil eden umut dolu 1960'lar, dünyanın birliği açısından çeşitli eğilimlerin bir arada yer aldığı, kesiştiği bir buluşma noktasıydı. Bu dönemde tartışmalarda öne çıkan aydınlar, öncü örgütlenmeler ve yayınlar konu ve içerik itibariyle toplumun geniş kesimlerince sahip çıkılan genel bir dünya görüşünü oluşturuyordu. Ancak 1960'ların umutlu, kimi zaman şövalyece ve romantik, tarihe dönüş, sosyalizm, modernleşme, İslamiyet, sol-ulusçuluk, ATÜT açıklamaları ve arayışları sonuçsuz kalarak söndü. Sosyalist devrim, milli demokratik devrim, azgelişmişlik, emperyalizm, bağımsızlık, eşitlik, özgürlük tartışmaları sosyalist ve kapitalist bloklar arası cepheleşme içinde yer almaya dönüşerek alternatif arayışlar olmaktan çıktı. Siyaset devletler arası sistem içinde işlerlik kazanan diplomatik bir faaliyete dönüştü; Batı içi bloklar arası çekişmeye dayalı iki kutuplu dünya çerçevesi içine sıkıştı. Arayışların sonuçsuz kalması, tükenmesi sadece tartışma konularını değil, geçmiş-bugün-gelecek arasındaki bütünlük ve süreklilik algısını da parçaladı. Bunun sonucunda reel belirsizlik ve darlaşma genel geçer hale geldi. Batı içi ikiliğin getirdiği sınırlılıkların eleştirisi daha geniş birlikteliklerin önünü açan genel bir tarih anlayışına dönüşme seçeneği olmaktan çıktı; verili gerçekliğin, gündelik yaşamın ve bugünün yüceltilmesine ve darlığına dönüştü. Bu dönemin geçmişin eleştirisine yönelik "somut bir bugün, soyut bir yarın uğruna feda edildi" veciz sözü toplumca düzene katılma ve onu dönüştürme eğiliminin ortadan kalktığı, tarihten kopmanın getirdiği içe dönük sinmenin, bireyci-hazcılığın, darlık ve belirsizliğin, umursamazlığın, antiliğin gerekçesi haline geldi. Bu nedenle, 1960'lı yıllar boyunca öne çıkan arayışların ve tartışmaların yanılgılarına, açıklamaların geçersizliğine kanıtlar bulmak hiç de zor değildi. II. Dünya Savaşının getirdiği karamsarlık, yenilgi ve yıkıma geri dönüş artık sadece Batı için değil Doğu'yu da kapsayacak biçimde genişledi. Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi ve ABD'nin dünya egemenliğinin pekişmesi liberalizmin zaferi olarak tanıtılarak bir "özgürleşme" imkanı olarak yüceltildi. XIX ve XX. yüzyılın toplumsal mücadelelerinin ve teorik birikiminin kesiştiği otorite-iktidar karşıtı

1960'lar yıkıcılığın ilk dalgasını oluşturmakla birlikte, geriye çekiliş safhasında yeni dünya düzeninin de önünü açtı. Daha önceki yazılarımızda bu yeni yönelişi ABD eksenli yeni dünya egemenliğinin kendisini mutlaklaştırdığı etnik, dini, cinsiyetçi küre-muhafazakarlaşma olarak nitelendirdik. Küre-muhafazakarlaşmanın beraberinde getirdiği darlık ve taşralaşma ABD'nin kendi dünya egemenliğini küreselleştirdiği, Doğu ile ilişkilerindeki denetiminden şüphe duymadığı bir dönemde ortaya çıktı ve bütünsel dünya görüşlerini önemsiz kıldığı gibi bugünü, verili gerçekliği mutlaklaştıran teslimiyetçi kendiliğindenliği ve belirsizliği de yaygınlaştırıp küresel çapta, yaygın bir temsil krizine yol açtı.

XX. yüzyılın ikinci yarısında bütün dünyada yaşanan bu serüvene Türkiye de kendi özel vurgu ve odaklanmalarıyla, yenilgi ve yanılgılarıyla katıldı. Hem de en genç, en atılgan, en zeki, en çalışkan kuşaklarını bu tartışma içinde öğüterek, kaybederek. Günümüzde ise yeni kuşakların kaybı doğrudan tarihi bir olaya ve bütünsel bir görüşe dayanmadığı için, rakamlarla ifade edilmesi mümkün olmayan kişisel dramlar, toplumsal travmalar, düzeni temsil etmeyen "sapmalar", "anormallikler", kendiliğindenci-teslimiyet biçiminde görünüyor. 1960'lardan 1980'lere kadar Türkiye'nin yaşadığı çalkantılı süreçte siyaset ve dünya görüşü düzeyinde öyle veya böyle bütünsel tarih vurgusunun ağırlığı ortadan kalkarken, dünyada da benzer bir biçimde gündelik yaşam halleri, "küçük şeyler", ayrıntılar öne çıktı. Yeme-içme, mekanlar, ünlü-ünsüz kişiler, markalar, turizm-gezi, sinema, müzik, magazin, televizyon, futbol, spor, eğlence, hazcılık, tüketim, alışveriş, iletişim, moda, reklamlar, bilgisayarlar, dijital dünya, oyunlar, pop kültür sadece geçmişten kopmanın ve darlaşmanın değil, aynı zamanda (bütünsel tarih anlayışından kopuşu belirten) yaşanan sürecin ve dönüşümün özel, kişisel görüntüleri haline geliyordu. Gündelik yaşamın çeşitli biçimlerinin düzen dışı ama verili düzene paralel gündeme gelişi, pop hafifliği ile etnik, dini, cinsiyetçi küre-muhafazakarlaşma birbiriyle çatışsa bile aynı eğiliminin değişik görüntüleri olduğu için kimi zaman birbiri ile iç içe geçerek ("melezleşme"), kimi zaman da birbirine değmeden, birbirine paralel, yan yana yer aldı. Sosyolojide bütünsel dünya görüşünden vazgeçildiği, "kültürel çalışmaların" genel bir eğilim haline geldiği bu dönemde tarihçilik ve tarihyazımı da eş zamanlı olarak büyük bir değişim içine girdi. Günümüzden tarihe bakarken gündelik yaşam içinde biçimlenen kültüre odaklanarak siyasi tarih, temsili örgütler, kurumlar küçümsendi. XIX. yüzyılda Batı'da geleneksel düzenin tasfiyesi ve yeni düzenin kendini gündeme getirmesi sırasında genel dünya görüşü oluşturma açısından iktisat, sosyoloji ve tarih birbirleri ile ilişkili temel, öncü bir rol oynamıştı.[1] Bu nedenle bütünsel dünya görüşlerinin otoriterlik olarak eleştirildiği yeni gelişmelerden en çok bu üç bilim

[1] Bu konuda daha geniş bir tartışma için bkz. Ertan Eğribel, "ABD Merkezli Küresel İmparatorluk Örgütlenmesi ve Devlete Karşı Demokratik Toplum Dayatması: Yönetici Devlet-Yönetilen Toplum İkiliğinden Küre-Yerel Doğrudan Yerinden Yönetim Modeline", *Değişim Sosyolojisi, Dünyada ve Türkiye'de Toplumsal Değişme, Sosyoloji Yıllığı* 21, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011.

disiplininin etkilenmesi kaçınılmazdı. Günümüzde kültürel çalışmalar ile iktisat arasında ortaya çıkan tartışma, iktisadın genel dünya görüşü ve yaşam tarzı oluşturmadaki rolünün eleştirisi, iktisat ile kültürel çalışmalar arasında karşıtlık olmadığı görüşlerine rağmen devam ediyor. Gerçekte bu tartışma sadece bütünsel dünya görüşlerinin eleştirisi olmanın ötesinde "toplum ve toplumsallaşma" ile ilgili karşıt bir anlayışı belirtiyor. Bu nedenle kültürel çalışmaların iletişim, iletişim araçlarının ağırlığı ve rolü üzerinden kendini (dolayısıyla toplumu, toplumsallaşmayı) ifade etmesi ve doğrulaması rastlantı değildir. Artık toplumun, toplumsallaşmanın temsili belli bir tarihi yön ve biçim içermiyordu. Görüşlerden vazgeçmek, tartışmak, özeleştiri yapmak, egemen tarih anlayışını aşmak yerine tarihten vazgeçildi. Artık temsil edilecek bir gerçek kalmamıştı, teslimiyetçi-kendiliğindenlik, pop yüceltildi. İnsani sorumluluklardan, değerlerden vazgeçilmesi bir rahatlık yarattı. Artık her şeyin ucu açıktı; tanımlanamazdı.

Bugün iktisat, sosyoloji, tarih bilimlerinin eleştirisi, çeşitli toplum bilimlerinin konusu olan toplum, toplumsallaşma, toplumlar arası ilişkiler anlayışının içeriğinin boşaltılması; temel sorunlardan, çelişki ve çatışmalardan, temsilden radikal bir kopuşu ifade ediyor. Medya çalışmalarında eleştirel yaklaşımlar da bunun dışında değildir. Batı kaynaklı sosyalist veya kapitalist toplum eleştirisi içinden geliştirilen bu yaklaşım eleştirelliği, çözümlemeyi reel gündelik yaşam ilişkilerinin incelendiği ve toplumsal düzene ilişkin kuramsal bilgiyi boşa çıkaran bir anlayışa dayandırıyor. Tartışmaların eksik, sınırlı olan ama toplumun ve düzenin işleyiş mekanizmasını çözümleyen iktisadın darlığı üzerinden başlatılması rastlantı değildir. İktisadın belli bir toplum biçimine/tipine tekabül eden üretim yapısı içinde, kültürel üretim ve tüketimin bütün içindeki ilişkileriyle anlaşılabileceği yargısı "ekonomizm", "indirgemecilik" eleştirisiyle karşılanmakta. XIX. yüzyılda ekonomi-politik olarak tanımlanan iktisadi yaklaşım iletişim ve kültüre yönelik olarak da bir açıklama ve eleştiri taşımaktaydı. Ancak bu yaklaşım günümüzde "izleyici", "alımlayıcı" olarak tanımlanan kitleleri "anlam üretmede" pasif, edilgen, yönlendirilen yığınlara dönüştürdüğü, ayrıcalıklı aydınların, örgütlerin, iktidarın "bilinç götürme" veya temsil etme görevini üstlenmelerini sağladığı yönünde eleştirilmektedir. Bunlar bir yönüyle haklı eleştirilerdir. Ancak bu eleştirilerden hangi sonuçların çıkarıldığı daha önemlidir. Kültürel çalışmalar sınıf, iktidar/otorite, ekonomik, siyasi egemenlik ve temsilin (belirleyiciliğin) karşısına ırk, din, cinsiyet, melezleşme, antici direniş ve teslimiyetçi-kendiliğindenliği, otorite karşıtı reel belirsizlik ve darlığı, temsil/sizliği öne çıkardı. Gerçeği temsil eden/taşıyan, belirleyen temel olayların ve mücadelelerin, dünya görüşlerinin reddi, gerçeğin/doğrunun bilinmeyeceği, temsil edilemeyeceği görüşü, düzene karşı muhalefet ve mücadele biçimlerinin de reddedilmesini, kendiliğinden-teslimiyetçiliği gündeme getirdi. Artık bütün bu açıklamalardan sonra "toplum"un varlığı da tartışmalı hale geldi. Bu nedenle "toplumsuz-toplumsallaşma" anlayışı içinde iletişime, söde kültüre özel bir yer ve rol verildi. Giderek bu anlayış iktisat, sosyoloji ve tarih disiplinlerinin içinde de güç kazandı. Burada kastedilen çeşit-

li sosyal bilimlerin toplumu tanımlamasında ortaya çıkan güçlük ve farklılıklar değildir. Toplumun tanımlanamaması, toplumlar arası ilişki ve farklılıkların, örgütlerin olmaması anlamına gelmemektedir. Çeşitli sosyal bilimler toplumu tanımlayamasa da toplumun kendisi gündelik yaşam ilişkilerinde, toplumlar arası ilişki ve farklılıklar içinde çeşitli örgütlenmeler, sınırlandırmalar, yasaklamalar içinde kendini hissettirmektedir. Aksi takdirde tarihten de söz etmek mümkün olmazdı. Ancak bütün bunlara karşın toplumun kendi sorunları üzerinde etkili olmaktan çıkması nedeniyle toplum da kendisini gündelik hayat ilişkileri içinde hissettirmekte güçlük yaşamaktadır; toplumun bütünlüğü ve birlik eğilimi hasar görmüştür. Bu nedenle tarih ve toplumun varlığı da tartışmalıdır. Toplumun temsilinin belirsizleşmesi ile devletin dayanaksız kalması eşzamanlı ortaya çıktı. Küreselleşme ile birlikte evrensel/modern olarak ifade edilen kapitalist veya sosyalist devlet/toplum tanımları savunulamaz hale geldi. Bunun karşılığında yüceltilen, Amerikan küreselleşmesi içinde verili düzenin mutlaklaşması, uydu-yerelleşme ve darlıktı.

Amerikan küreselleşmesi veya yeni dünya düzeni tarihin birlik eğiliminin bir sonucu değildir. Tam tersine bir eğilim söz konusudur. Küreselleşme ve yerelleşme aynı olayın birbirine karşıt farklılaşmasını ve bütünlüğünü belirtmektedir. Batı merkezli evrensellik/modernleşme anlayışı yerine, Amerikan merkezli küreselleşmenin gündeme gelmesi önce devlet ve toplum düzeyinde temsil krizi biçimindedir. Küreselleşme kendine bağlı uydu-yerelleşmeyi, etnik, dini içe kapanmayı zorunlu kılmaktadır. Amerika'nın kendini dünyanın merkezine koyması ama bütün üstünlük ve denetimine karşın bir uygarlık projesi ve açıklama ortaya koyamaması, değişmenin yönü konusunda uygulamalardan yola çıkarak belli tespitler yapmayı zorunlu kılıyor. Bu açıdan Amerikan düzeninin en önemli göstergesi birbirini iten, kaos ve şiddete dayalı bir birliktelik, ithal-demokratikleşme ve uydu-yerelliklerdir. Dünyada tek merkezin egemenliği, temel ilişkilerde kesin, keskin çatışmalar, mutlak denetim biçiminde ortaya çıkarken, gündelik yaşamda kendiliğindenlik, çokluk, özgürleşme iki farklı/paralel dünya görüntüsü vermektedir. Gündelik ilişkilerden yola çıkarak verili düzeni/egemenliği etkilemek, sınırlamak mümkün değildir. Yeni dünya düzeni olarak adlandırılan ilişkilerin denetimi, sadece siyasi egemenlik ile sınırlı değildir. Ancak düzen kendisini gündelik yaşam ile ilgili konularda bilim kurgu romanlarında teknolojiye dayalı projeler örneğinde (organ nakli, akıl denetimi, suni yaşam deneyleri, gözetim, gizli güçler, sonsuz hayat, sonsuz gençlik, havaalanları, stadyumlar, yollar, dikey şehirler, araştırma, eğlence ve yönetim merkezleri, dev mimari projeler vb.) sunmaktadır. Dünya kargaşa halindedir, ama yukarıda egemen, başkaları için her şeyi düşünen suni bir "yaratıcı akıl" ve cennet vardır. Bunu tartışılmaz bir akıl/irade olarak geniş kitleler içinde yaygınlaştırmak, sunmak da mümkündür. Ancak her koşulda devletsiz-toplumsuz çoğulculuk; şehir hayatı, taşralaşma, cemaatleşme, kabilecilik, pop ikonlara bağlanma biçimindedir. Amerikan küreselleşmesini bir uygarlık projesi olarak sunmak mümkün olmadığı için si-

yasi kontrol ve denetim öncelik taşımaktadır. Toplumun kendi kaderi üzerinde etkili olması, söz söylemesi, kendini temsil etmesi söz konusu değildir. Ama tekil kişiler tüketebilir, eğlenebilir, gezebilir, otorite ve kurumlara direnirmiş gibi yapabilir, hastalanabilir, canı sıkılıp intihar edebilir. Gündelik yaşamın rutin ilişkileri düzenin anlamlı bir yansımasını temsil etse bile, belirli bir aşama içermediği için toplumsal sorun olarak görülmeyecektir. Küreselleşmeyle farklılaşmalar, eşitsizlikler ve çatışma daha derin boyutlar kazanıp karmaşık ve dengesiz bir biçimde pekişirken sorunların faili/öznesi de belirsizleşmiştir. Yeni düzen alternatifinin kaybolmasıyla kitleler bir yandan parçalanıp marjinalleşirken, zorunlu olarak gündelik yaşam ilişkileri içinde düzene katıldığı için denetim görünmez hale gelecektir. İktidar arayışından vazgeçilmesi, küresel egemenliğin mutlaklaşması devlet/toplum/uygarlık düzeyinde temsil krizi biçiminde ortaya çıkarken gündelik yaşamın dar, teslimiyetçi-kendiliğindenliği yabancılaşmış, değişken bir temsili/temsilsizliği ve rutini zorunlu kılmıştır.

Amerikan küreselleşmesi Batı içi çelişkilerin sona ermesi ve Doğu üzerinde mutlak bir denetimin ortaya çıkması ile birliktedir. Bu nedenle "yeni dünya düzeni" olarak da adlandırılmaktadır. ABD'nin üstünlüğü Doğu-Batı ilişkilerinde tam bir denetim kurmasına dayalıdır. Bu denetimden kuşku duymadığı için bütünsel bir açıklamaya gerek duymadan belli uygulamalar biçiminde kendini gündeme getirmektedir. Yeni yöneliş ve denetim tarihi bir gelişmenin veya aşamanın sonucu değildir. "Berlin duvarının yıkılışı/Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi" ve "11 Eylül" küresel darbesi bu değişikliklerin dünya çapında göstergeleridir. Bu yeni ilişkiler çerçevesinde modern ulus-devlet veya sosyalist toplum ve iktidar anlayışı savunulamaz hale gelmiştir. Bu nedenle temsil krizi öncelikle devlet ve toplum krizi biçimindedir. Küreselleşme ile uluslar/devletler arası sistem içinde denetim ve kontrol yerine ABD'ye dayalı yeni ilişkiler düzeni esas hale gelmiştir. Sınıf, toplum, devlet, uygarlık gibi toplumsal birimlere dayalı bilinç belirsizleşmiştir. Temsil krizinin bütün toplumlarda belirgin hale gelmesi tarih ve uygarlık karşıtı yeni bir gelişmeyi belirtmektedir. Amerikan küreselleşmesinin bütünleştiricisi ithal-demokratikleşme, uydu-yerellikler verili düzene eklenmeyi/uyumu belirtmektedir. Bu eklemlenme/uyum dünya egemenliğiyle ortaklık biçiminde olmadığı için, düzen-dışı bir nitelik göstermektedir. Türkiye'de temsil krizi ve "açılım" biçiminde gündeme gelen ithal-demokratikleşme, uydu-yerelleşme olayı bunun dışında değildir. Türkiye'nin kendi tarihi-coğrafyası ile buluşmayan bu değişimin özgürleşme, yenilikçilik/devrimcilik, gelenekçilik, derinlik olarak tanımlanması şaşkınlıktır. Amerikan küreselleşmesinin dışında ama ona uyumlu bu değişiklikler, kendi denetimimizin dışında ortaya çıktığı için Türkiye'nin tarihi birikimine ve geleneksel uygarlık çerçevesinin tahribine dönüşmektedir. Yeni dünya düzeni açısından Türkiye'deki "açılım" Doğu-Batı çatışmasında ABD adına kesin bir denetim ve üstünlüktür.

Türkiye'nin dünya içindeki yeri, rolü belirsizleştikçe temsil krizi de her yönden derinleşmektedir. Türk kimliği toplumlar arası ilişkilerde üstlenilen rol ile

ilgili siyasi bir temsildir. Osmanlı sonrasında kurulan Yeni Türkiye için de bu değişmemiştir. Toplumun birlik ve dayanışmasının sağlanması, devlet ideolojisinin oluşturulması görevini devlet üstlenmiştir. Günümüzde ise Türkiye'de devlet ve toplum düzeyinde temsil krizinin süreklilik göstermesi, toplumlar arası ilişkilerde dayanaksız kalmanın bir ifadesidir. Yeni Türkiye, Yeni Osmanlılık denilirken, Türkiye'nin kendi denetiminde oluşturduğu bir siyaset ve dünya görüşü yoktur. Devlet ve toplum düzeyinde itişme, dışlama, farklılaşma, taşralaşma öne çıkmış, başıbozuk, "ithal-paralel yapılar", etnik-dini-yerel temsile dayalı "ithal temsili demokrasi" geçerli hale gelmiştir. ABD eksenli "ithal-temsil" ile "ithal-demokratikleşme/seçim" birbiriyle örtüşmüştür. Toplumlar arası ilişkilere dayalı çözümün belirsizleşmesi; etnik-dini istikrarsızlığı ve kaosa dayalı ABD merkezli dengeyi/dengesizliği, darlaşma muhafazakarlaşma ve taşralaşmayı genel geçer hale getirmiştir. ABD küreselleşmesi kendisini mutlaklaştırırken uydu-yerellikleri kaçınılmaz kılmaktadır. ABD'nin kendi egemenliğini mutlaklaştırmasının yolu budur. Bu yöneliş bütün dünyada temsil krizi biçiminde ortaya çıkmaktadır. Önce, sorunları görmezden gelme yerine bilinçli bir tarzda masaya yatımak durumundayız. Elbette temsil krizi ve uydu-yerelleşme içinden çıkılmaz bir kader değildir. Bundan çıkış için en geçerli yol öncelikle temsil krizini ve uydu-yerelleşme/yabancılaşmayı Türkiye'nin bir iç sorunu olarak görmemektir. Dünya ABD egemenliğinde "Küresel Ortaçağ" dönemine girerken buna karşı başta Doğu halkları olmak üzere en geniş cephenin oluşturulması özgürleşmenin de dayanağı olacaktır. Türkiye kendi sorunlarını çözerken dünya sorunları ile ilişkili bir uygarlık çözümünü de savunmak durumundadır. Doğu-Batı çatışmasına dayalı mevcut denge/sizliğin aşılmasıyla Türkiye'nin ve Doğu halklarının birliğini sağlamak mümkün olduğu gibi dünyanın da birliğini sağlamak mümkündür.